

מושגים וענינים בספר החינוך לפי סדר א'-ב'

- אזהרה -** לאו, מצוות לא תעשה, הכתובה במפורש בפסוק בתורה.
- אסמכתא בעסקים -** הקנאה או התחייבות על סמך תנאי מסויים, שמבטל את הקניין אפילו אם נתקיים התנאי, לכן אסמכתא אינה קונה.
- אסמכתא בתלמוד -** עניין או הלכה שחז"ל הסתמכו עליה בפסוק, אבל למעשה ההלכה הזו כבר נקבעה, ולכן ההסתמכות אינה המקור להלכה זו.
- במופת נחתך -** הוכחה ברורה וחותרת.
- בניין אב -** אחד מי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שע"י השוואה בין פסוקים או מילים מתוכם במצוות או לאווין בתורה, בונים הלכה החלה על מספר מצוות השייכות לאותו עניין הנלמד.
- ברכות הנהנין -** הן הברכות שחייבים מדרבנן לברך לפני הנאה מאוכל, שתייה, ריח וכדומה, וכן הברכות שחייבים לברך לאחריהן. למשל, לפני אכילת ירק, צריך לברך "בורא פרי האדמה" ולאחר אכילה כזית ממנו צריך לברך ברכה אחרונה, בורא נפשות.
- הונאה = אונאה -** רמאות, שאדם מרמה את חברו או בדיבור או בעיסקה.
- החרם -** בדיני עבודה זרה הוא, כל פסיליה ואביזריה של הע"ז חייבים להשמידם [=מוחרמים], ואסורים בשימוש והנאה.
- הקדש -** כל דבר שהוקדש לבית המקדש, כגון, בהמות, פירות, כלים, כסף וכדומה. הגיזבר הממונה על ההקדש רשאי למכור אותם לאחרים לפי ההלכות והדינים של הקדש, והתשלום מועבר לצורכי בית המקדש.
- הרמב"ם -** ר' משה בן מימון [חי לפני כ- 800 שנה] כתב את ספר תרי"ג המצוות, משנה תורה [=יד החזקה, ספר הלכות], ועוד ספרים.
- הרמב"ן -** ר' משה בן נחמן [חי לפני כ- 700 שנה], כתב פירוש על ספר המצוות לרמב"ם, פירוש לתורה ולתלמוד, ובחלק מהמצוות הוא חולק על הרמב"ם.
- חול המועד -** הם הימים החלים בפסח ובסוכות, בין יום טוב ראשון ובין יום טוב אחרון או שמיני עצרת. בחוץ לארץ, הם הימים שבין יום טוב שני בפסח וסוכות לבין יום טוב אחרון או שמיני עצרת.
- יובל -** השנה ה- 50 במחזור של שבע פעמים שבע שנים לפי התורה, בשנת היובל השדות חוזרים לבעליהם והעבדים משוחררים.
- יום טוב שני של גלויות -** הוא היום השני של החגים שבתורה: פסח, שבועות, סוכות, שמיני עצרת, שחז"ל קבעו כיום טוב בחוץ לארץ, בגלל הספק שהיה להם בחוץ לארץ מתי יחול ראש חודש שלפני אותו חג, ולכן קבעו יומיים יום טוב לחומרה.
- כיבוש יהושע -** הם החלקים בארץ ישראל שיהושע כבש עם ישראל כשנכנס לארץ ישראל [ספר יהושע].
- כיבוש יחיד -** חלקים גם מארץ ישראל שהובטחה לאברהם אבינו או מחוץ לגבולות ארץ ישראל, שאדם יחיד, או משפחה או שבת כבשו, אינם נחשבים כחלק מארץ ישראל.

- כיבושי דוד המלך -** הם החלקים הנוספים מעבר לגבולות ארץ ישראל, כגון, סוריא, שדוד המלך כבש, יש להם דינים מיוחדים, ואינם כארץ ישראל שנכבשה ע"י יהושע.
- לאו -** מצוות לא תעשה [=ל"ת].
- לממני יומי לממני שבועי -** לשון הגמרא בארמית, שמשמעו לספור ימים, לספור שבועות.
- לפני עיוור -** לאו מהתורה, לא רק בעניין לשים מכשול לפני בני אדם שלא רואים אותו, אלא גם אסור להטעות בני אדם בדיבורים, בעסקים וכדו'.
- לקט, שכחה, פאה, עוללות -** הם חלקים מייבול חיטה או ענבים, שבעל השדה או הכרם חייב להשאיר לעניים לקחת, ואסור לו לקחת אותם לעצמו.
- מחזר על הפתחים -** אדם שמקבץ נדבות.
- מינות -** סוג של כפירה בעיקרי התורה או במחשבה או בדיבור או במעשה.
- "מי שפרע" -** דין "מי שפרע", הוא עונש בצורת קללה, שחכמים קבעו למי שמשנה בדיבורו או בהבטחתו בעיסקה, ומן הדין אי אפשר לתבוע אותו על הנזק. עליו אמרו: "מי שפרע [הקב"ה] מדור המבול הוא יפרע ממי שמשנה בדיבורו".
- מכילתא -** ספר מדרשי הלכות לחומש שמות מתקופת התנאים, שנלמדו והוסקו מפסוקים או מילים שעברו במסורת או יצרו בלימודם. בידנו שני ספרי מכילתא: אחד, מכילתא דרבי ישמעאל, והשני מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי.
- מן הכח אל הפועל -** לבצע באופן מעשי בפועל, מה שיש בלב ובמחשבה של האדם בכוח.
- מעשר [מירקות ופירות] -** הוא חלק ה- 1/10 שחייבים לתת ללוי [או לעני בשנה שלישית ושישית] מכל ייבול שגדל בשדה: בירקות, דגנים או פירות.
- מקח וממכר -** ביצוע קניין או עיסקה בכל סחורה כלשהיא ע"י המוכר והלוקח [=הקונה].
- נושה -** תובע, אדם שהלווה כסף לחברו, והוא תובע אותם בחזרה, נקרא: נושה.
- נתין / נתינה -** גוי / גויה מהגבעונים [משבעת עמי כנען], שנתגיירו בעורמה בתקופת יהושע, ונשארו מצאצאיהם, או מאותם עמים שנתגיירו, גם בבית ראשון ובבית שני. הסנהדרין גזרו עליהם שלא יתחתנו עם יהודי/יהודיה למרות שהתגיירו [הרמב"ם, משנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק י"ב, הלכות כ"ב-כ"ד].
- סיפרא -** ספר מדרשי הלכות לחומש ויקרא, שנלמדו והוסקו מפסוקים או מילים, עפ"י מה שהתנאים קבלו במסורת או יצרו בלימודם. הספר נלקט וסודר ע"י אמוראי ארץ ישראל [סוף המאה ה-4].
- ספרי -** ספרים של מדרשי הלכות לחומשים במדבר דברים, שנלמדו והוסקו מפסוקים או מילים, עפ"י מה שהתנאים קבלו במסורת או יצרו בלימודם. הספר נלקט וסודר ע"י אמוראי ארץ ישראל [סוף המאה ה-4].

- עצרת -**
 חג השבועות נקרא בתורה עצרת [גם יום שמיני חג עצרת, שאחרי סוכות, נקרא בתורה עצרת]. כביכול, ה' מבקש שלאחר החג [חג הפסח, או חג הסוכות] שעם ישראל יעצרו וישארו בבית המקדש עוד יום עימו.
- קדשה לשעתה ולעתיד לבוא -**
 זו הקדושה שנתקדשה ארץ ישראל ע"י עולי בבל בימי עזרא בתחילה בית המקדש השני, וקדושתה עומדת לעולם.
- קדשה לשעתה -**
 זו הקדושה שנתקדשה ארץ ישראל שנכבשה ע"י עולי מצרים בימי יהושע, או ע"י דוד המלך, קדושתה נתבטלה לאחר חורבן בית המקדש הראשון.
- קיבועא דירחא -**
 קביעת היום שיחול בו ראש חודש ע"י שני עדים שרואים את הירח בלידתו [עיבורו], והעידו על כך בבית הדין הגדול בירושלים בזמן בית המקדש.
- קרבן העומר -**
 קרבן מהשעורה החדשה שצמחה עד יום א' של פסח, קוצרים אותה ומקריבים כמות של עומר [1/10 האיפה] בבית המקדש ביום ב' של פסח.
- קרבן שתי הלחם בעצרת -**
 קרבן שני לחמים עשויים מקמח חיטה חדשה שהיו מקריבים בחג השבועות [=עצרת] בבית המקדש.
- שבות -**
 איסור שבות, הוא האיסור שגזרו חז"ל מדרבנן על עבודות, פעולות, כלים, דיבורים וכדומה, לעשות או לומר בשבת או ביום טוב.
- שבע מצוות בני נוח -**
 אלו שבע המצוות שהתורה מחייבת את כל הגויים בעולם לקיים אותן, והן:
 (1) ע"ז, (2) גילוי עריות, (3) שפיכות דמים, (4) ברכת ה' [לא לקלל את ה'], (5) גזל, (6) דינים ומשפטים, (7) איסור אבר מן החי [לא לאכול בשר מבהמה שעדיין בחיים].
- שטר מקויים -**
 שטר שקיימו אותו בבית דין עפ"י העדים.
- שמיטה -**
 השנה השביעית במחזור של שבע שנים שסופרים עפ"י התורה, בשנת השמיטה, כל השדות מופקרים.
- שעת השמד -**
 תקופות שהגויים הכריחו בכוח [בעינויים או ברצח] את היהודים לעבור על איסורים או מצוות מהתורה.
- שתות -**
 שישית [1/6] מסכום העיסקה. אפשר לחשב את ה- 1/6 מתוך הסכום עצמו, דהיינו, לחלק אותו ל- 6, או אפשר לחשב את ה- 1/6 בתוספת לסכום עצמו.
- תגר -**
 סוחר.
- תרומה גדולה [מירקות ופירות] -**
 הוא החלק [הקטן] שחייבים לתת לכהן מכל ייבול שגדל בשדה: בירקות, דגנים או פירות.

מדינת ישראל

משרד החינוך

סוג הבחינה: בגרות לבתי-ספר על-יסודיים

מועד הבחינה: קיץ תש"ס, 2000

מספר השאלון: 005108

תורה שבעל-פה

לקט מצוות

יחידת לימוד אחת לכיתה י"א או לכיתה י"ב

הוראות לנבחנת

א. משך הבחינה: שעה ורבע.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	(40 × 1)	—	40	נקודות
פרק שני	—	(20 × 2)	—	40	נקודות
פרק שלישי	—	(10 × 2)	—	20	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתבי המחברת הבחינה בלבד. בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רישום טיוטות כלשהן על דפים מחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה! רשמי "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

ה ש א ל ו ת

פרק ראשון (40 נקודות)

עני על שאלה 1 (חובה!).

בשאלה זו חמישה סעיפים (א-ה), ועליך לענות על כולם (לכל סעיף – 8 נקודות).

1. מצוות קידוש השם

- א. כיצד מבאר בעל ספר החינוך את מצוות קידוש השם, ומהו שורש מצווה זו?
- ב. מהי הסתירה בין שני פסוקים אלה: "... ונקדשתי בתוך בני ישראל", "... אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", וכיצד מיישב בעל ספר החינוך סתירה זו?
- ג. כתבי שני הבדלים בין קיום מצוות קידוש השם בשעת השמד לבין קיום המצווה שלא בשעת השמד.
- ד. "ומה שמצינו מעשים לחסידים הראשונים שנהרגים על ביטול מצווה..."
מהו הקושי במעשיהם של החסידים הראשונים, וכיצד מיישב בעל ספר החינוך קושי זה?
- ה. "ועוון חילול השם גדול וחמור עד מאוד."
כיצד אמירה זו באה לידי ביטוי בדברי חז"ל?

פרק שני (40 נקודות)

עני על שתיים מהשאלות 2-4 (לכל שאלה – 20 נקודות).

2. מצוות כיבוד אב ואם; מצוות יראת אב ואם

- א. מהו שורש מצוות כיבוד אב ואם לפי בעל ספר החינוך, ומדוע הוא כותב: "והעובר עליה... ועונשו גדול מאוד"? (8 נקודות)
- ב. שאלו חז"ל: "איזהו כיבוד"? "איזהו מורא"?
כתבי שתי דוגמאות ל"כיבוד" ושתי דוגמאות ל"מורא", על-פי חז"ל.
הגדירי את המושגים "כיבוד" ו"מורא", לאור הדוגמאות שכתבת. (7 נקודות)
- ג. האם יש הבדל בין מצוות "כיבוד אב ואם" למצוות "יראת אב ואם", בנוגע לחובה של נשים במצוות אלה? פרטי את תשובתך. (5 נקודות)

3. שלא נשית יד בין לווה למלווה בריבית

- א. מהו שורש המצווה שלא להלוות לישראל בריבית, לדעת בעל ספר החינוך? (8 נקודות)
- ב. אילו אנשים מוזהרים באיסור הלוואה בריבית, בנוסף ללווה ולמלווה, ומדוע? (5 נקודות)
- ג. כתב בעל ספר החינוך כי הלווה והמלווה והאנשים הנוספים, שעוברים על איסור הלוואה בריבית, אינם לוקים. כתבי את נימוקיו בנוגע לכל העוברים על האיסור. (7 נקודות)

4. מצוות כיבוד חכמים

- א. מהו שורש המצווה לכבד חכמים, לדעת בעל ספר החינוך? (8 נקודות)
- ב. איזה זקן אין חייבים לכבד, ומדוע? מדוע חייביכ לכבד גם זקן שאיננו חכם? (7 נקודות)
- ג. הביאי שתי דוגמאות של חובות המנטלים על הציבור, אשר חכמים פטורים מהם. מדוע הם פטורים? (5 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

עני על שתיים מהשאלות 5-7 (לכל שאלה – 10 נקודות).

5. מצוות ספירת העומר

- בספירת העומר אנו סופרים כך וכך ימים לעומר. מדוע אין סופרים כך וכך ימים לזמן מתן תורה?

6. מצוות הלוואה לעני

- מהי התשובה לשאלה: "אם אלוקים אוהב עניים... למה אינו מפרנסן"? כתבי את שני הטעמים.

7. שלא לעשות מלאכה ביום שמיני עצרת

- מדוע נקרא יום השמיני של חג הסוכות בשם "חג העצרת"?

בהצלחה!

מבחן מתכונת לקט מצוות [שעה ורבע]

קרא בעיון את השאלות וענה עליהן בקצרה ובדייקנות.

חלק א' שאלת חובה [40 נקודות, 8 נקודות כל סעיף]

- 1) להפריש תרומה גדולה לכהן
- (א) על אלו דברים חייבים להפריש תרומה גדולה מן התורה, ועל אלו מדברי חכמים?
 (ב) מהי המחלוקת בין הרמב"ם לבין הראב"ד בדין תרומה גדולה בזמן הזה, וכדעת מי פוסק ספר החינוך? הסבר ונמק.
 (ג) מהו שיעור תרומה גדולה מן התורה, ופרט כמה הוא מדרבנן, וכיצד למדו זאת חכמים?
 (ד) מהם שלושת תחומי הארצות לענין הפרשת תרומות ומעשרות, ומה דינם?
 (ה) מהי קדושה ראשונה ומהי קדושה שניה [ירושה ראשונה וירושה שניה], ועד מתי נתקדשו? פרט.

חלק ב' ענה על שתי שאלות מתוך שאלות 4-2. [כל שאלה 20 נקודות]

- 2) שלא להונות במקח וממכר
- (א) מה ההבדל בין מטלטלין ובדין דברים שאינם מטלטלין בדין הונאה, ואלו דברים נוספים דומים לדברים שאינם מטלטלין?
 (ב) מהו הזמן בו יכול לחזור הקונה? פרט את כל האפשרויות. מה הזמן שהמוכר יכול לחזור בו? מדוע?
 3) שלא לענות יתום ואלמנה
- (א) הסבר את המשפט: "ונחמול עליהם ונראה זכותם בכל דבר יותר משהיינו עושים אם היה האב והבעל בחיים". הוכח על ידי דיני המצווה בשלש הוכחות כיצד מבצעים את ההוראה הזו?
 (ב) 1) מורה שמצער תלמידו היתום או פוגע בו, האם לוקה על כך? נמק.
 2) תאר את עונשו של מי שמענה יתום בדרך של מידה כנגד מידה?
 4) מצוות סיפור יציאת מצרים
- (א) "חייב להוציא הדברים מפיו כדי שיתעורר ליבו בדבר, כי בדיבור יתעורר הלב". הסבר משפט זה, ובאיזה הקשר נאמר?
 (ב) 1) מתי אנו מצווים לקיים מצווה זו, וכיצד לומדים זאת?
 2) כתוב שלושה הבדלים בין מנהג של בעל ספר החינוך בהגדה לבין המנהג בימינו?

חלק ג' ענה על שתי שאלות מתוך השאלות 7-5 [10 נקודות כל תשובה]

- 5) שלא לאכול כדרך זולל וסובא
- (א) "הנפש והחומר הפכים גמורים ובהתגבר עיסת החומר תחלש קצת עיסת הנפש". הסבר משפט זה
 (ב) כתוב חמש תנאים הגורמים להתהוות בן סורר ומורה.
 6) שלא להלוות בריבית לישראל,
- (א) משכון שפירותיו מצויין תמיד מה הדין עם ניכוי, ומה הדין בלי ניכוי, כיצד נהגו במקומו של בעל ספר החינוך?
 (ב) כתוב שתי סיבות לכפילות באיסור ריבית, "את כספך לא תתן בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך".
 7) שלא לתור אחרי העניים והלב
- (א) 1) "שלא נייחד מחשבותינו לחשוב בדעות שהם הפך הדעת שהתורה בנויה עליו".
 הסבר משפט זה.
 2) "שלא ירדוף אדם אחרי מראות עיניו", מדוע? מהי הדוגמא מהתנ"ך שנותן ספר החינוך?
 (ב) מה עונשו של העובר על לא תעשה זה, ומדוע? [פרט שתי סיבות].

בהצלחה רבה !

מבחן מתכונת לקט מצוות (שעה ורבע)

קרא בעיון את השאלות וענה עליה בקצרה ובמדויק.

שאלה ראשונה חובה [40 נקודות]

- (א) **שלא לסור מדבריהם**
- (1 א) מניין לומדים שחייבים לקיים את מצוות התורה בדיוק כפי שהסבירו חז"ל?
(ב) לפי דברי הספרי: על אילו מצוות מתכוון הפסוק על מצוות עשה או על מצוות לא תעשה?
מהו "זקן ממרא"?
- (2 א) על איזה דבר צריך ה"זקן ממרא" לחלוק על הסנהדרין, ומי צריך להיות המתמיד ומי המיקל?
(3) לפי דברי הרמב"ן, על אילו דברים יש איסור של "לא תסור"?
- (4 א) על מה היתה המחלוקת בין רבן גמליאל ורבן יהושע?
(ב) מה תבע רבן גמליאל מרבי יהושע: מדוע?

ענה על שתי שאלות מתוך שאלות 2-4 [20 נקודות לכל שאלה]

- (ב) **שלא להלוות בריבית לישראל**
- (1 א) מהי ריבית קצוצה?
(ב) מה הכוונה שיוצאה בדיינים?
(2 א) מדוע אסור ליתן כסף כדי לקנות פירות שיועברו לקונה לאחר זמן כאשר עדיין לא יצא השער?
(ב) מכר לקונה חיטים והשער עדיין לא יצא, אבל יש לו עוד לעשות מספר מלאכות בחיטים אלו, מתי מותר לקבוע על כך ומתי אסור?
- (ג) **שלא לאכול כדרך זולל וסובא**
- (1 א) ששה דברים נלמדו מהפסוק: "לא תאכלו על הדם" כתוב שלושה מהם.
(ב) לפי הרמב"ם: מדוע בן סורר ומורה נסקל, הרי אזהרתו נלמדת מ"לאו שמכללות" "לא תאכלו על הדם"?
(2 א) אכילה ראשונה: של בן סורר ומורה מה מתחייב לפי הרמב"ם ומה לפי הרמב"ן?
(ב) בן סורר ומורה: ממי צריך לגנוב, עם מי צריך לאכול כדי להפוך לבן סורר ומורה?
- (ד) **שלא להונות במקח וממכר**
- (1 א) הונאה במטלטלין כתוב את שלוש דרגות ההונאה ומה דינם?
(ב) המוכר הונה את הלוקח ביותר משתות, באיזה מקרה ירצה המוכר לחזור מן המקח, ומדוע לא יוכל לעשות זאת?
(2 א) מה דינו של אדם שקנה מאדם פרטי ולא מתגר? מדוע?
(ב) "או קנה מיד עמיתך", כתוב את 2 העניינים הנלמדים מפסוק זה?

ענה על שתיים מהשאלות 5-7 [לכל שאלה 10 נקודות]

- (ה) **מצוות האמונה במציאות ה'**
- מה עלינו להאמין כאשר אנו אומרים "אנוכי ה' אלוקיך" ומה עלינו להאמין במילים "אשר הוציאתיך מארץ מצרים"?
- (ו) **שלא להונות אחד מישראל בדברים**
- מהי הסיבה שאונאת דברים קשה יותר מאונאת ממון?
מה שכרו של הנזהר באונאת דברים?
- (ז) **שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים**
- למה מדמה בעל ספר החינוך את המחשבות ולמה את המעשים?
בהצלחה רבה!